

ONDERWIJSMODULE

Zelfbepaling

Docentenhandleiding

Ontwikkelaars

prof. dr. Petri Embregts
 dr. Noud Frielink
 Luciënne Heerkens
 Sheelah Nulkes
 Michel van der Putten

Vormgeving

Einder Communicatie

OVERZICHT ONTWIKKELDE MODULES VOOR HET MBO-ONDERWIJS

Module	Ontwikkelaars
Zelfbeschadigend gedrag	Prof. dr. Petri Embregts, dr. Kim van den Bogaard, Luciënne Heerkens (AWVB; Tranzo, Tilburg University) en Sheelah Nulkes (ROC Tilburg)
Familienetwerken	Prof. dr. Petri Embregts, dr. Sanne Giesbers, Luciënne Heerkens (AWVB; Tranzo, Tilburg University), Sheelah Nulkes (ROC Tilburg) en Geert van Gorkom (Summa College)
Zelfbepaling	Prof. dr. Petri Embregts, dr. Noud Frielink, Luciënne Heerkens (AWVB; Tranzo, Tilburg University), Sheelah Nulkes (ROC Tilburg) en Michel van der Putten (ROC Landstede)
Verslaving	Prof. dr. Petri Embregts, dr. Noud Frielink, Luciënne Heerkens (AWVB; Tranzo, Tilburg University) en Sheelah Nulkes (ROC Tilburg)

Voor u ligt de docentenhandleiding van de onderwijsmodule ‘Zelfbepaling’. Het gebruik van deze module geeft de studenten meer kennis en inzichten in zelfbepaling bij mensen met een licht verstandelijke beperking (LVB) of zwakbegaafdheid (ZB) en de invloed van de omgeving hierop. Deze module is vrij beschikbaar voor alle docenten die betrokken zijn bij het mbo-onderwijs aan toekomstige zorgverleners.

Over deze module

Binnen de Academische Werkplaats Leven met een verstandelijke beperking (AWVB; Tranzo, Tilburg University) werken wetenschap en praktijk nauw samen om de kwaliteit van de zorg en ondersteuning aan mensen met een verstandelijke beperking (VB) te optimaliseren. Dit doen zij door het gezamenlijk ontwikkelen van nieuwe kennis. De AWVB wil deze kennis echter ook graag delen met de zorgpraktijk en het onderwijs aan (toekomstige) professionals.

Daarom hebben we onderwijsmodules ontwikkeld voor het mbo, op basis van recent uitgevoerd onderzoek binnen de AWVB. De betrokken onderzoekers vanuit de AWVB hebben hiertoe samengewerkt met het ROC Tilburg, ROC Gilde Opleidingen, ROC Summa College en ROC Landstede. Uit deze samenwerking zijn de volgende onderwijsmodules ontstaan:

De informatie in deze handleiding helpt u als docent in te schatten waar deze module het beste past binnen het curriculum van de eigen onderwijsinstelling. De docentenhandleiding, studentenhandleiding en overige lesmaterialen zijn te vinden op de website van de AWVB. Hier vindt u ook het volledige overzicht van alle ontwikkelde modules en bijbehorende materialen.

Veel inspiratie gewenst met het inzetten van deze onderwijsmodule!

Prof. dr. Petri Embregts

Academische Werkplaats Leven met een verstandelijke beperking, Tranzo, TSB, Tilburg University

THEMA ONDERWIJSMODULE	SAMENWERKINGSPARTNERS
Zelfbeschadigend gedrag	AWVB + ROCTILBURG
Familienetwerken	AWVB + SUMMA College
Zelfbepaling	AWVB + Landstede
Verslaving	AWVB + ROCTILBURG

Colofon	2
Voorwoord	3
Algemene informatie over de module	6
Leerdoelen, leerbijeenkomsten	7-9
Vorbereidingsformulier leerbijeenkomst 1	10-12
Vorbereidingsformulier leerbijeenkomst 2	13
Vorbereidingsformulier leerbijeenkomst 3	14
Vorbereidingsformulier leerbijeenkomst 4	15-16
Vorbereidingsformulier leerbijeenkomst 5	17
Vorbereidingsformulier leerbijeenkomst 6	18
Bijlagen leerbijeenkomst 1 - werkvormen	
Bijlage 1.1 Woordspin	19
Bijlage 1.2 Toepassen theorie drie basisbehoeften	20

Bijlage 1.3 Vissenkomp discussie	21
Bijlage 1.4 Huiswerkopdracht leerbijeenkomst 1	22
Bijlage 1.5 Gaten samenvatting	23

Bijlagen leerbijeenkomst 2 - werkvormen

Bijlage 2.0 Voorbereiding gastles	24
Bijlage 2.1 Wat heb jij zelf bepaald deze ochtend?	25
Bijlage 2.2 Huiswerkopdracht leerbijeenkomst 2	26-27
Bijlage 2.3 Gele vleugels	28

Bijlagen leerbijeenkomst 3 - werkvormen

Bijlage 3.1 Het gesprek	29
Bijlage 3.2 Op de kist	30

Bijlagen leerbijeenkomst 4 - werkvormen

Bijlage 4.1 Stoppen met roken?	31
Bijlage 4.2 Toepassen theorie	32
Bijlage 4.3 Motiverende gesprekstechnieken.....	33-34
Bijlage 4.4 Huiswerkopdracht leerbijeenkomst 4	35
Bijlage 4.5 Line up	36

Bijlagen leerbijeenkomst 5 - werkvormen

Bijlage 5.1 Wat ben ik	37
Bijlage 5.2 Motiverende gesprekstechnieken oefenen met behulp van simulatie cliënten	38
Bijlage 5.3 High five	39

Bijlagen leerbijeenkomst 6 - werkvormen

Bijlage 6.1 De placemat	40
Bijlage 6.2 Kennisposter.....	41

Bijlage 6.3 Evaluatie	42
Bijlage 6.4 To tweet or not to tweet	43

Bijlage A - Literatuurlijst .....

Bijlage B - Wetenschappelijke onderlegger

Samenvatting onderzoek dr. Noud Frielink.....	45-46
---	-------

Bijlage C - Motiverende gesprekstechnieken

Toelichting	47
Observatie- en oefenlijst 'Motiverende gesprekstechnieken'	48
Toelichting bij de observatie- en oefenlijst 'Motiverende gesprekstechnieken'	49-52

Bijlage D - Koppeling kwalificatiedossiers .....

Het thema van deze module is zelfbepaling bij mensen met een LVB of ZB.

Doelgroep

De module is geschikt voor BOL- en BBL-studenten in de opleidingen:

- Begeleider maatschappelijke zorg niveau 3
- Persoonlijk begeleider maatschappelijke zorg niveau 4
- Verzorgende-IG niveau 3
- Verpleegkundige niveau 4

Duur

6 bijeenkomsten van 90 minuten

Extra aandachtspunt in de voorbereiding

Organisatie gastles voor leerbijeenkomst 2

Organisatie simulatie cliënt leerbijeenkomst 5

Totale studiebelasting (SBU)

15 uur

Koppeling kwalificatiedossier

Zie Bijlage D

Noot: we adviseren om deze module als geheel te volgen, en geen losse onderdelen eruit te halen. De lesbijeenkomsten, leerdoelen en werkvormen in deze onderwijsmodule staan met elkaar in verband.

Leerdoelen

Na het volgen van deze module kan/heeft de student:

1. in eigen woorden een definitie geven van zelfbepaling.
2. de drie basisbehoeften van de Zelf-Determinatie Theorie benoemen.
3. het belang van zelfbepaling voor mensen met een LVB of ZB beschrijven.
4. de verschillende typen motivatie benoemen.
5. uitleggen hoe motiverende gespreksvoering bijdraagt aan de zelfbepaling van mensen met een LVB of ZB.
6. kennisgemaakt met technieken van motiverende gespreksvoering bij mensen met een LVB of ZB.
7. reflecteren op het leerproces dat hij/zij zelf tijdens de module heeft doorgemaakt.

Leerbijeenkomsten

Deze module bestaat uit zes leerbijeenkomsten (dat wil zeggen: onderwijsbijeenkomsten of lessen). De opzet en benodigdheden zijn voor elke leerbijeenkomst uitgewerkt in een voorbereidingsformulier. In deze module wordt gebruikgemaakt van verschillende werkvormen. In de voorbereidingsformulieren wordt verwezen naar deze werkvormen, die in de bijlage verder worden toegelicht. Tevens zijn in de notities van de presentaties suggesties gedaan om tijdens de toelichting van de theorie interactie en dialoog met de studenten te stimuleren.

Opmerking: docent nodigt ruim van tevoren een ervaringsdeskundige gastspreker uit voor leerbijeenkomst 2 en licht in een voorgesprek met de gastspreker toe wat de insteek van de gastles is.

TABEL 1: KOPPELING VAN LEERBIIJENKOMSTEN, WERKVORMEN EN LEERDOELEN			
	Leerbijeenkomst 1	Leerbijeenkomst 2	Leerbijeenkomst 3
Duur ▶	90 minuten	90 minuten	90 minuten
Leerdoel ▼			
1	<ul style="list-style-type: none"> • Theoretische instructie • Woordspin • Gaten samenvatting 	-	-
2	<ul style="list-style-type: none"> • Theoretische instructie • Woordspin • Toepassen theorie • Huiswerkopdracht • Gaten samenvatting 	<ul style="list-style-type: none"> • Wat heb jij zelf bepaald deze ochtend? 	<ul style="list-style-type: none"> • Presentaties geven
3	<ul style="list-style-type: none"> • Theoretische instructie (vervolg) • Vissenkombdiscussie 	<ul style="list-style-type: none"> • Gastles • Gele vleugels 	<ul style="list-style-type: none"> • Het gesprek • Presentaties geven • Op de kist
4	-	-	-
5	-	-	-
6	-	-	-
7	-	-	-

TABEL 1: KOPPELING VAN LEEBBIJEENKOMSTEN, WERKVORMEN EN LEERDOELEN

	Leerbijeenkomst 4	Leerbijeenkomst 5	Leerbijeenkomst 6
Duur ▶	90 minuten	90 minuten	90 minuten
Leerdoel ▼			
1	-	-	<ul style="list-style-type: none"> • De placemat • Kennisposter
2	-	-	<ul style="list-style-type: none"> • De placemat • Kennisposter
3	-	-	<ul style="list-style-type: none"> • De placemat • Kennisposter
4	<ul style="list-style-type: none"> • Theoretische instructie 1 • Toepassen theorie 	-	<ul style="list-style-type: none"> • De placemat • Kennisposter
5	<ul style="list-style-type: none"> • Theoretische instructie 2 • Werkvorm motiverende gespreks-technieken 	<ul style="list-style-type: none"> • Wat ben ik • Motiverende gesprekstechnieken oefenen met behulp van simulatie cliënten 	<ul style="list-style-type: none"> • De placemat • Kennisposter
6	<ul style="list-style-type: none"> • Stoppen met roken? • Theoretische instructie 2 • Werkvorm motiverende gespreks-technieken 	<ul style="list-style-type: none"> • Motiverende gesprekstechnieken oefenen met behulp van simulatie cliënten 	<ul style="list-style-type: none"> • De placemat • Kennisposter
7	<ul style="list-style-type: none"> • Line up 	<ul style="list-style-type: none"> • High five 	<ul style="list-style-type: none"> • Evaluatie • To tweet or not to tweet

Onderwerp: zelfbepaling en de Zelf-Determinatie Theorie.

LEERBIJEENKOMST 1			
Leerdoelen		1 t/m 3	
Verwachte of aangenomen beginsituatie		De studenten hebben ervaring in het werken met mensen met een verstandelijke beperking en ze hebben basiskennis over de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking.	
Onderdeel (tijdsindicatie)	Activiteit docent (werkvormen)	Activiteit studenten	Hulpmiddelen
Introductie (10 min)	De docent: <ul style="list-style-type: none"> • verwelkomt de klas geeft uitleg over de opzet van de module. • bespreekt de leerdoelen van leerbijeenkomst 1. 	De student: <ul style="list-style-type: none"> • luistert. • stelt vragen waar nodig. 	Presentatie: Leerbijeenkomst 1 (slide 1 t/m 7)
Activeren voorkennis (10 min)	<ul style="list-style-type: none"> • legt uit hoe studenten in tweetallen een woordspin maken. • vraagt aan enkele studenten welk antwoord zij hebben gegeven en vraagt daarbij een toelichting. Vervolgens maakt de docent via de gegeven antwoorden een link naar de theorie die volgt. 	<ul style="list-style-type: none"> • maakt in tweetallen een woordspin op de wijze die de docent heeft uitgelegd. • geeft antwoord op de vraag: wat mag jij zelf bepalen in jouw leven? • activeert zijn/haar voorkennis over zelfbepaling. 	Presentatie: Leerbijeenkomst 1 (slide 8 en 9) Werkvorm: Woordspin (bijlage 1.1)
Theorie (20 min)	<ul style="list-style-type: none"> • geeft aan de hand van de PowerPoint-presentatie theoretische uitleg over zelfbepaling en hoe dit terugkomt in de Psychologische basisbehoeftenlijst Verstandelijke Beperking (PBVB). • overweegt het gebruik van de voorstellen die worden gegeven in de notities van de presentatie van leerbijeenkomst 1, om de interactie met de studenten tijdens de leerbijeenkomst te stimuleren. 	<ul style="list-style-type: none"> • luistert. • geeft antwoord op de vragen die worden gesteld. 	Presentatie: Leerbijeenkomst 1 (slide 10 t/m 18)

LEERBIJEEKOMST 1			
Onderdeel (tijdsindicatie)	Activiteit docent (werkvormen)	Activiteit studenten	Hulpmiddelen
Toepassen van theorie (15 min)	De docent: <ul style="list-style-type: none"> • geeft de instructie met behulp van de werkvorm 'De drie basisbehoeften' van de Zelf-Determinatie Theorie van leerbijeenkomst 1. • verdeelt de klas over drie groepen. 	De student: <ul style="list-style-type: none"> • volgt de instructie van de docent op. • maakt de opdracht individueel. • bespreekt de gegeven antwoorden in zijn/haar groepje. 	Werkvorm: 'De drie basisbehoeften' van de Zelf-Determinatie Theorie in leerbijeenkomst 1 Benodigdheden: Drie grote vellen papier (A2 of A3), dikke viltstiften
Toepassen van theorie (20 min)	<ul style="list-style-type: none"> • toont het filmpje uit de presentatie. • verdeelt de klas over vier groepjes. • geeft de instructie met behulp van de werkvorm Vissenkom discussie. • verdeelt de groepen in "voor" en "tegen" en stimuleert de studenten om goede argumenten te beschrijven. • leidt de discussie en stelt eventueel vragen om de discussie gaande te houden. 	<ul style="list-style-type: none"> • volgt de instructie op van de docent. • formuleert argumenten met zijn/haar medestudenten. • kiest met medestudenten een discussieleider, die de klassikale discussie voert 	Presentatie: Leerbijeenkomst 1 (slide 19) Werkvorm: Vissenkom discussie
Toelichting huiswerkopdracht (5 min)	<ul style="list-style-type: none"> • geeft de instructie met behulp van de werkvorm Huiswerkopdracht leerbijeenkomst 1. 	<ul style="list-style-type: none"> • stelt waar nodig vragen. 	Presentatie: Leerbijeenkomst 1 (slide 20) Werkvorm: Huiswerkopdracht leerbijeenkomst 1
Afsluiting (10 min)	<ul style="list-style-type: none"> • toont de Gaten samenvatting aan de studenten in de presentatie. • geeft de instructie met behulp van werkvorm Gaten samenvatting. • geeft een student de beurt om het eerste gat te vullen met een antwoord. 	<ul style="list-style-type: none"> • volgt de instructie van de docent op. • de student die de beurt heeft, geeft zelf de beurt door aan de volgende student. 	Presentatie: Leerbijeenkomst 1 (slide 21)

NA DE LEERBIJEENKOMST

Onderdeel	Activiteit docent (werkvormen)	Activiteit studenten	Hulpmiddelen
Vorbereiding gastles	De docent: <ul style="list-style-type: none"> • treft voorbereidingen voor de gastles met behulp van bijlage Vorbereiding gastles.	-	Benodigheden: Vorbereiding gastles (bijlage 2)

Woordspin

Toelichting

De studenten maken in tweetallen een woordspin, aan de hand van de volgende vraag: *Wat mag jij allemaal zelf bepalen in jouw leven?*

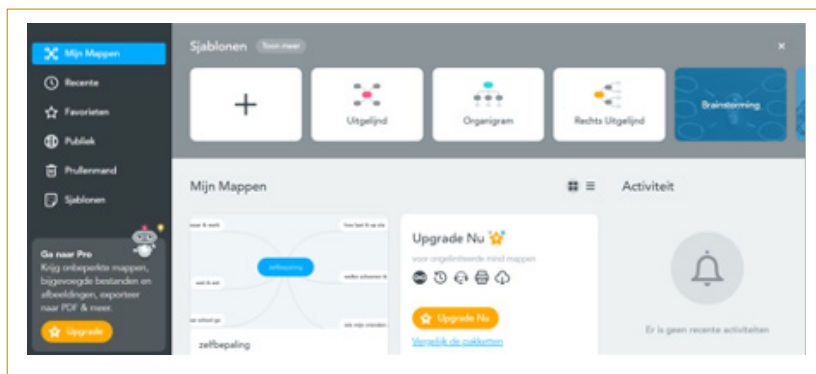
De studenten kiezen eerst zelf een medestudent uit waarmee zij deze werkvorm uitvoeren. De woordspin kan op verschillende manieren worden uitgevoerd. Hierbij een voorbeeld:

1. De docent schrijft de vraag op het bord en deelt vellen papier (A3-formaat) en stiften uit. De studenten maken in tweetallen op papier een woordspin.
2. De werkvorm kan ook uitgevoerd worden met behulp van digitale applicaties. Een zeer bruikbare applicatie voor het maken van een woordspin is www.meindmeister.com.

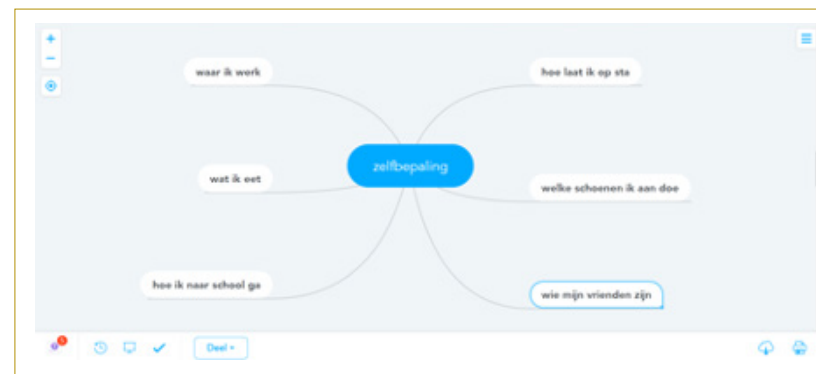
Maak hierbij een nieuwe woordspin aan door op het plusje (+) te klikken (zie figuur 1).

Vervolgens maken de studenten een woordspin met in het midden de vraag 'Wat mag jij allemaal zelf bepalen in jouw leven?' (zie figuur 2).

3. Na het maken van de woordspin bespreekt de docent klassikaal van elk tweetal minimaal twee voorbeelden, waarbij de studenten ook toelichting geven.

Figuur 1: aanmaken woordspin

Figuur 2: voorbeeld van een woordspin

Opdracht 'De drie basisbehoeften' van de Zelf-Determinatie Theorie

Benodigheden

- Drie grote vellen papier (A2 of A3)
- Dikke viltstiften/markers

Toelichting

Tijdens deze werkvorm zullen de studenten in drie groepen één van de drie basisbehoeften uitwerken. De docent verdeelt de klas over drie groepen. Elke groep krijgt één van de drie basisbehoeften toegewezen. De groepjes maken samen op het grote vel papier een samenvatting/presentatie over de basisbehoeften. Zij werken het volgende uit:

- Wat betekent de basisbehoefte?
- Waarom is deze basisbehoefte van belang?
- Wat kan de begeleider doen om de cliënt in deze basisbehoefte te voorzien?

Nadat de studenten deze vragen hebben uitgewerkt op de grote vellen papier, presenteren zij deze aan de groep.

